

Passa Porta Lezing 2017

Brussel, 21 september

Hoe mijn boeken door de wereld zijn gaan zwerven

Yu Hua

Voor dit onderwerp ben ik als een statisticus gaan kijken naar hoe het tot op de dag van vandaag gesteld is met de publicatie van mijn boeken buiten China en buiten het Chinese taalgebied. Geen rekening houdend met de talen van de etnische minderheden in China, gaat het om vijfendertig verschillende talen in achtendertig landen. De hoofdreden waarom er meer landen dan talen zijn, is dat het Engels zowel in Noord-Amerika (de Verenigde Staten en Canada) als in Groot-Brittannië, Australië en Nieuw-Zeeland wordt gesproken. Iets gelijkaardigs geldt ook voor het Portugees – mijn boeken worden zowel in Brazilië als in Portugal uitgegeven – en het Arabisch taalgebied, waar mijn boeken in Egypte en in Koeweit te vinden zijn. De omgekeerde toestand bestaat ook, in Spanje bijvoorbeeld, waar mijn boeken in twee talen worden uitgegeven, het Spaans en het Catalaans, en in India, waar mijn boeken in twee lokale talen worden uitgegeven, het Malayalam en het Tamil.

Wanneer ik terugblik op hoe mijn boeken door de wereld zijn gaan zwerven, denk ik in de eerste plaats aan mijn ervaringen met vertalers, uitgevers en lezers. Het is me opgevallen dat wanneer er in China wordt gediscussieerd over de situatie van de Chinese literatuur in de wereld, er vaak alleen maar wordt benadrukt hoe belangrijk de vertaling is. Vanzelfsprekend is vertalen belangrijk, maar als uitgeverijen niet uitgeven, blijven zelfs de beste vertaalde teksten opgesloten in laden liggen – tenminste, dat was vroeger het geval, nu worden teksten bewaard op harde schijven. Vervolgens is er de lezer. Als een boek wordt gepubliceerd, maar de lezer toont geen interesse, dan is het voor de uitgeverij een verlieslatende onderneming, en dan zal ze niet bereid zijn om door te gaan met het uitgeven van literaire werken uit China.

Vertaler, uitgever en lezer zijn derhalve drie delen van een en hetzelfde lichaam. Eén ervan weglaten is uitgesloten.

Drie landen waren er als eerste bij om vertalingen van mijn romans te publiceren: Frankrijk, Nederland en Griekenland, en het geschiedde telkens in 1994. Nu, drieëntwintig jaar later, zijn er in Frankrijk elf van mijn boeken uitgegeven, in Nederland vier, terwijl het in Griekenland bij eentje is gebleven.

In 1994 werden *Leven* en een verzameling novellen getiteld *Een wereld opgegaan in rook* door twee verschillende Franse uitgeverijen gepubliceerd. *Leven* werd door de grootste uitgeverij in Frankrijk uitgegeven, terwijl de uitgeverij van *Een wereld opgegaan in rook* erg klein was – bijna een familiebedrijfje. Toen ik in 1995 naar Frankrijk ging om er deel te nemen aan het literatuurfestival van Saint-Malo, bezocht ik in Parijs die grootste uitgeverij, en ontmoette ik de uitgever. In die tijd was ik net bezig met het schrijven van *De bloedverkoper*, en ik vroeg aan de man of hij zin had om mijn volgende roman te publiceren. De uitgever keek me vreemd aan en vroeg: ‘Denk je dat je volgende roman verfilmd zou kunnen worden?’ Ik besepte dat het voor mij in deze uitgeverij afgelopen was. Daarop benaderde ik ook het familiebedrijfje met de vraag of zij bereid waren mijn volgende roman te publiceren. Zij antwoordden me met de grootste bescheidenheid dat ze maar een kleine uitgeverij waren, dat ze ook nog boeken van andere auteurs moesten uitgeven, en dat ze mij dus geen bijzondere aandacht konden schenken. Op dat moment had ik de indruk dat er voor mij in Frankrijk geen toekomst was. Maar toen lachte het geluk me toe. De gereputeerde Franse uitgeverij Actes Sud begon met een reeks gewijd aan de Chinese literatuur (‘Lettres chinoises’) en nodigde een sinologe, Prof. Isabelle Rabut van het Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO) te Parijs, uit om de leiding op zich te nemen. Isabelle Rabut was met mijn werk vertrouwd, *De bloedverkoper* was in China net verschenen in het literatuurtijdschrift *Harvest*, en ze liet Actes Sud dan ook meteen de rechten op het boek kopen. Een goed jaar later verscheen de vertaling. Sindsdien heeft Actes Sud boek na boek van mij gepubliceerd. Eindelijk had ik in Frankrijk mijn uitgeverij gevonden.

Nadat het Nederlandse De Geus in 1994 *Leven* had uitgegeven, publiceerden ze daarna ook nog *De bloedverkoper*, *Broers* en *De zevende dag*. Interessant is dat ik in die drieëntwintig jaar niet het geringste contact met De Geus heb gehad. Ik weet niet wie de uitgever is, en evenmin wie mijn boeken vertaalt. De reden hiervoor zou kunnen zijn dat het bedrijf intussen door iemand anders wordt gerund. Ik dacht eens

goed na en stelde vast dat er in Nederland slechts één sinoloog is die ik persoonlijk ken: Mark Leenhouts. Maar die kerel vertaalt mijn boeken niet. Toen ik Mark Leenhouts vorig jaar in juli ontmoette, in de Chinese stad Changchun, drukte hij de hoop uit dat ik bij een volgende reis naar Europa onderweg ook een bezoek zou brengen aan Nederland, waarop we deze septemberreis planden. Ik informeerde bij Mark Leenhouts naar mijn Nederlandse vertaler, waarop hij glimlachte en een naam noemde – die van Jan De Meyer. Mark Leenhouts vertelde me dat Jan De Meyer een Nederlandstalige Belg is, maar dat hij in Frankrijk woont. Die De Meyer is een grappig geval. In april van dit jaar vroeg De Geus aan hem of hij de coördinatie op zich wilde nemen van de vertaling van een bundel korte verhalen van me. Ik ontving een eerste e-mail van Jan De Meyer, en de eerste zinnen die hij aan me richtte waren : ‘U kent mij niet. Ik ben degene die uw romans *Broers* en *De zevende dag* naar het Nederlands vertaalde.’ Op deze wel erg beknopte wijze stelde hij zich aan me voor.

Het verhaal van hoe ik in Griekenland werd uitgegeven is misschien nog interessanter. Het moet wellicht een dozijn jaar geleden zijn dat het Griekse Hestia besliste om *Leven* uit te geven. Ze stelden een contract met me op, en ze vonden een vertaler, maar op dat moment kwamen ze bij Hestia plotseling te weten dat een andere uitgeverij, Livani, reeds in 1994 een Griekse vertaling van *Leven* had gepubliceerd. Daarvan was ik niet op de hoogte; ik wist zelfs niet eens wie aan Livani de rechten van het boek had verkocht. Hestia trok zich terug, en Livani stuurde me een paar profexemplaren op. Daarna vergaten beide uitgeverijen me, en ik vergat hen. Ik moest er pas aan terugdenken toen ik voor het schrijven van dit stuk in oude documenten ging snuffelen.

Een goede vertaler tegen het lijf lopen is erg belangrijk. Maria Rita Masci en Nicoletta Pesaro uit Italië, Ulrich Kautz uit Duitsland, Andrew Jones en Michael Berry uit de Verenigde Staten, Yutori Iizuka uit Japan, Paik Won Dam uit de Koreaanse Republiek en nog een paar anderen hebben stuk voor stuk eerst een boek van mij vertaald en zijn daarna pas op zoek gegaan naar een uitgeverij. Allan Barr, mijn huidige Engelse vertaler, had me jaren geleden, na door Andrew Jones geïntroduceerd te zijn geworden, een brief geschreven. Hij vertaalde een verzameling korte verhalen van me, die uiteindelijk slechts na tien jaar werd gepubliceerd. Vertalers zoals Allan Barr, die met enthousiasme vertalen en zich bovendien niets aantrekken van hoe lang het gaat duren voordat ze kunnen worden gepubliceerd, zijn

erg zeldzaam. Goede vertalers zijn immers beroemd, en als ze het nog niet zijn, worden ze het binnenkort wel. Sommigen onder hen vertalen boeken van talrijke schrijvers, en doorgaans zullen deze beroemde vertalers ‘hun valk slechts lossen wanneer ze de haas eenmaal hebben gezien’: pas nadat ze een contract bij een uitgeverij in de wacht hebben gesleept, gaan ze over tot vertalen. Dat maakt het extra belangrijk een uitgeverij te vinden die bij je past. In Frankrijk hebben vier opeenvolgende vertalers mijn werk vertaald, maar mijn uitgeverij was al die tijd Actes Sud. Ook in de Verenigde Staten heb ik vier opeenvolgende vertalers gehad, terwijl ook hier mijn uitgeverij steeds dezelfde is gebleven: Random House. Een vaste uitgeverij kan ervoor zorgen dat de boeken van een auteur gepubliceerd blijven worden.

Leven en *De bloedverkoper* werden in de jaren negentig naar het Engels vertaald, respectievelijk door Michael Berry en Andrew Jones, maar bij de Amerikaanse uitgevers bleef ik zonder ophouden op afwijzingen stuiten. Een van die uitgevers schreef me ook een brief waarin hij vroeg: ‘Waarom zijn de personages in jouw romans alleen maar verantwoordelijk voor hun familie en niet voor de maatschappij?’ Ik werd me ervan bewust dat dit het gevolg was van historische en culturele verschillen, en ik schreef de man een brief terug waarin ik hem uitlegde dat de Chinese staat een drieduizend jaar lange geschiedenis heeft, gedurende dewelke het alomtegenwoordige feodale systeem het individualisme in de maatschappij volledig uitroeide, dat het individu in het maatschappelijke leven het recht niet had om zich te laten horen, maar dat zoiets enkel mogelijk was binnen het familieleven. Ik legde de man uit dat het tijds kader dat in die twee romans werd beschreven zich slechts tot het einde van zeventiger jaren uitstrekte, en dat de situatie sinds de jaren negentig grondig veranderd was. Ik probeerde de man te overtuigen, maar het is me niet gelukt, en nadien bleef ik door Amerikaanse uitgeverijen afgewezen worden. Het zou duren tot ik in 2002 mijn huidige uitgeefster LuAnn Walther ontmoette. Zij hielp me om bij Random House een been aan de grond te krijgen.

De fundamentele reden waarom je op zoek gaat naar een uitgeverij die bij je past is dat je een uitgever wil vinden die jouw werk naar waarde weet te schatten. In Duitsland werden mijn boeken aanvankelijk bij Klett-Cotta uitgegeven, maar nadat ze op het einde van de jaren negentig *Leven* en *De bloedverkoper* hadden gepubliceerd, publiceerden ze geen boeken meer van me. De reden kwam ik pas een paar jaar later te weten: mijn uitgever Thomas Weck was overleden. Mijn latere boeken gingen

allemaal naar S. Fischer, omdat daar een goede uitgeefster genaamd Isabel Kupski is. Telkens wanneer ik in Duitsland ben, neemt ze de trein om me een bezoek te brengen, ongeacht de afstand. Vaak komt ze aan wanneer de avond valt, en de volgende dag, in alle vroegte, nog voor zonsopgang, neemt ze al de trein terug naar Frankfurt.

In 2010 ging ik naar Spanje om promotie te maken voor mijn nieuwe boek, en in Barcelona ontmoette ik mijn uitgeefster Elena Ramírez. Tijdens het diner vertelde ik haar bij wijze van grap over de conversatie die ik in 1995 met de man van de grootste uitgeverij van Frankrijk had. Het resultaat was dat ze haar hand voor haar mond bracht en me met grote, ronde ogen aanstaarde. In haar blik leek iets van paniek te liggen; ze kon bijna niet geloven dat er nog dergelijke uitgevers op de wereld zijn. Op dat moment besliste ik dat Seix Barral mijn uitgeverij voor de Spaanse taal zou zijn, ook al hadden ze toen nog maar twee van mijn boeken uitgegeven.

Vervolgens wil ik het even hebben over mijn contacten met lezers. Ik word vaak met de volgende vraag geconfronteerd: wat voor verschillen zijn er tussen de vragen die worden gesteld door Chinese en buitenlandse lezers? Deze vraag wordt me in het buitenland gesteld, maar ook in China. Er is een misverstand ontstaan, namelijk dat ik in het buitenland vaak geconfronteerd zou worden met vragen die over maatschappij en politiek gaan, en dat dat binnen China niet het geval zou zijn. In werkelijkheid worden er door lezers tijdens de vragenronde in China niet minder vragen gesteld over maatschappij en politiek dan in het buitenland. Literatuur is een alles omvattend fenomeen. Wanneer we in een literair werk lezen over drie mensen die ergens naartoe lopen terwijl een ander voorbijloopt, dan raken we al aan de wiskunde, want 3 plus 1 is gelijk aan 4; wanneer we lezen hoe suiker in warm water oplost, zijn we reeds op het terrein van de chemie aanbeland; wanneer we lezen hoe de bladeren van de bomen vallen, raken we aan de fysica. Als de literatuur al niet in staat is om uit de buurt te blijven van wiskunde, chemie en natuurkunde, hoe zou ze dan in staat zijn om maatschappij en politiek te ontwijken? Maar literatuur blijft uiteindelijk wel literatuur. Ongeacht of je het over China dan wel over het buitenland hebt, wat de lezer het naast aan het hart ligt zijn hoe dan ook de personages, hun lotgevallen, het verhaal en al die andere elementen die eigen zijn aan de literatuur. Om bij de roman zelf te blijven, vind ik niet dat er verschillen zijn tussen de vragen die buitenlandse lezers en Chinese lezers stellen. Als er al sprake is van verschillen,

dan is dat gewoon omdat de ene lezer niet dezelfde is als de andere. Wanneer wij, Chinese lezers, buitenlandse literaire werken lezen, wat is het dan dat ons daarin aantrekt? Heel eenvoudig: de literatuur. Ik heb het ooit als volgt uitgedrukt: als er in de literatuur echt een mysterieuze kracht besloten ligt, dan is dat omdat de literatuur de lezer in staat stelt om in de werken van auteurs uit andere tijdvakken, van andere nationaliteiten, van andere culturen en met een andere geschiedenis te lezen over ervaringen die hij als de zijne herkent.

Tijdens mijn contacten met buitenlandse lezers gebeurt het wel vaker dat er luchtige thema's aan bod komen. Een vraag die dan bijvoorbeeld wordt gesteld is: 'Als in China een literaire avond wordt georganiseerd, waarin verschilt die dan met zo'n avond in het buitenland?' Dan vertel ik hen dat China een land is met een enorme bevolking, zodat het aantal mensen dat tijdens een lezing in China naar buiten loopt groter is dan het totale aantal aanwezigen op een boekenbeurs in het buitenland. Er is nog een andere vraag waarmee ik frequent word geconfronteerd, namelijk welke lezersontmoeting op mij de diepste indruk heeft nagelaten. Dan vertel ik over 1995, toen ik voor de eerste maal China verliet om naar Frankrijk te gaan. Het signeren en verkopen van boeken op het literatuurfestival van Saint-Malo geschiedde in een grote, tijdelijk opgetrokken tent. Ik zat er achter een stapel boeken – eigen werk naar het Frans vertaald – te kijken naar de Franse lezers die af en aan liepen. Sommigen pakten een boek van me op, bladerden er eventjes in, legden het neer en liepen door. Na lang wachten kwamen er uiteindelijk twee Franse jongetjes naar me toe, met in hun hand een vel wit papier. Met de hulp van een tolk lieten ze me weten dat ze nog nooit Chinese karakters hadden gezien, en ze vroegen me of ik voor ze twee Chinese karakters kon schrijven. Dit was mijn eerste signeersessie in het buitenland. Vanzelfsprekend schreef ik niet mijn naam, maar wel de twee karakters voor 'Zhongguo', 'China'.

Uit het Chinees vertaald door Jan De Meyer